

CONTRIBUȚIA COMUNITĂȚII ARMENILOR DIN ELISABETOPOLIS (DUMBRĂVENI) LA ÎNFIINȚAREA ȘI FUNCȚIONAREA PRIMEI ȘCOLI PENTRU SURDOMUȚI DIN ROMÂNIA.

Gheorghe Moldovan

Profesor pensionar Timișoara

În urmă cu 190 de ani, adică în anul 1827, husarul român Ioan Băcilă primea o permisie și se întorcea la Elisabetopolis (Dumbrăveni) unde locuiau părinții săi. Cu această ocazie, a luat trei copii surdomuți, pe care a început să-i educe. Nu cunoaștem modul în care Băcilă se specializase în acest domeniu, cert este că, în acel moment el iniția prima formă de educare a surzilor din Transilvania și din actualul teritoriu al României. Evenimentul a fost menționat într-un act din anul 1846, scris în limba latină, iar fragmentul respectiv îl oferim în continuare :

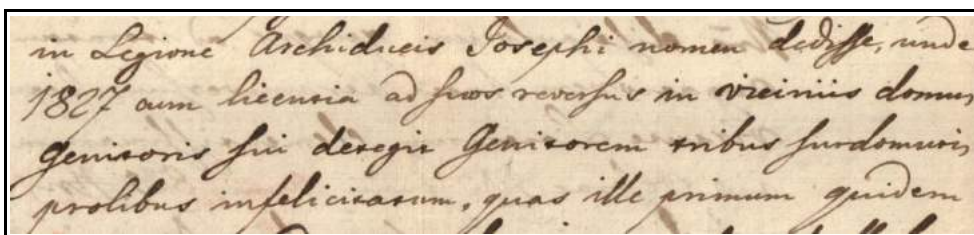


Fig. 1. Fragmentul care demonstrează începerea învățământului pentru surdomuți din Dumbrăveni în anul 1827.

Între cele două virgule întâlnim textul : „unde 1827 cum licentia ad suos reversus in viciniis domus genitoris sui detegit genitorem tribus surdomutis prolibus infelicitatum”. În traducere : „în 1827 a primit o licență (act de permisie) să revină la ai săi și în vecinătatea casei părinților săi a luat la el trei nefericiți surdomuți cu care s-a purtat ca un tată”. Este dovada incontestabilă a începerii acestui act educațional în anul 1827.

În acel moment situația europeană a educării surdomuților era următoarea. Prima școală de surdomuți din lume a fost înființată la Paris (Franța) în anul 1770. Au urmat : Leipzig (Germania) - 1778, Viena (Austria) - 1779, Praga (Boemia) - 1786, Vác (Ungaria) - 1802, St. Petersburg (Rusia) - 1806, München (Bavaria) - 1809, Linz (Austria) - 1812 și Lemberg (Galiția) - 1828. Deși în aceste localități nu se practica un învățământ privat ci erau înființate școli adevărate, putem spune că începerea la Dumbrăveni a educării surzilor în anul 1827 se înscrie printre primele acțiuni europene din acest domeniu.

În anul următor, 1828, prin intervenția Episcopului Greco-Catolic al Ardealului, Bob Ioan, Băcilă a fost eliberat definitiv din armată și s-a ocupat doar de educarea copiilor surdomuți. Modul privat de educare a surzilor a durat doar până în anul 1831. Între timp Băcilă începea să regrete alegerea făcută deoarece avea puțini elevi și banii obținuți nu-i erau suficienți. **Este momentul în care intervine comunitatea armenilor și salvează situația.**

Influențată puternic de curentul iluminist al secolului al XVIII-lea, comunitatea armenilor din Dumbrăveni și-a înființat prima școală primară de băieți în anul 1744 utilizând, ca sediu, casa donată de armeanul Kopats Péter, consilier orășenesc. Între timp, învățământul armenesc din Dumbrăveni s-a dezvoltat continuu și la începutul secolului XIX localitatea dispunea și de o școală primară de fete. În anul 1815 comunitatea romano-catolică a armenilor din Dumbrăveni a primit ca preot paroh pe Kábdebó János (Fig. 2). Acesta, pe lângă activitatea sa canonică, s-a remarcat ca un mare reformator al învățământului armenesc din localitate. Aflând despre elevii surzi ai lui Băcilă și

despre faptul că acesta ar vrea să renunțe din cauze materiale, Kábdebó János i-a propus să se angajeze ca învățător la școala din Dumbrăveni unde urma să deschidă o secție de surdomuți. Băcilă a fost de acord și **la 20 iunie 1831, preotul armean Kábdebó János întocmește scrisoarea din Fig. 3, în care, în paragraful al doilea, solicită aprobarea pentru înființarea Școlii de Surdomuți.** Este un adevărat **act de naștere al înființării școlii.**



Fig. 2. Portretul preotului armean KÁBDEBÓ JÁNOS - paroh în Dumbrăveni -

[Imagine descoperită de Postăvaru Iozefina în colecția de picturi a Bisericii Armene]

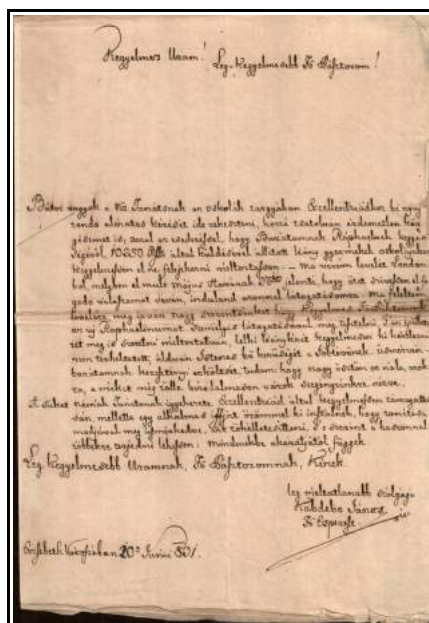


Fig. 3. Scrisoarea din 20 iunie 1831. Actul de naștere al Școlii de Surdomuți.

Cererea a fost susținută și de către doi episcopi ai Ardealului, Ioan Lemeni, Episcopul Greco-Catolic (înlocuitorul lui Bob Ioan care decedase în 1830) și Kovács Miklós, Episcopul Romano-Catolic. Înalțul Guvern Provincial („Excelsio Regio Gubernium”) cu sediul la Cluj, a aprobat înființarea școlii și la 28 august 1832 emite Decretul nr. 1212 prin care stabilește că :

- Ioan Băcilă este angajat și primește titlul de „*surdomotorum docentis*” cu un salariu anual de 40 Rft.
- Preotul armean Pópoi József (înlocuitorul preotului Kábdebó János decedat la începutul anului 1832) era numit „*Surdomotor Instituti Inspector*”.

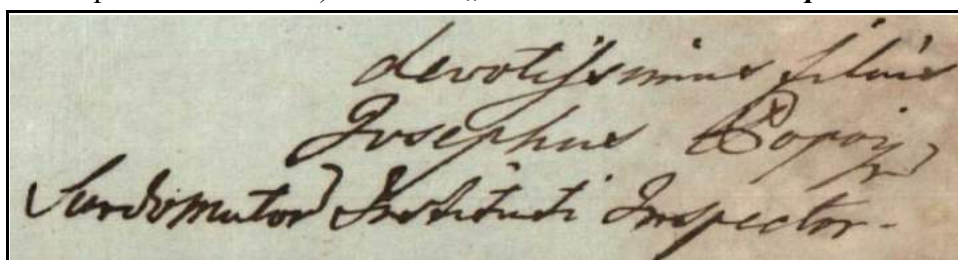


Fig. 4. Titulatura de „Surdomotor Instituti Inspector” primită de preotul armean Pópoi József.



Fig. 5. Portretul preotului armean Pópoi József

„surdomutor instituti inspector”

din [Biserica Armeană]

- la finanțarea școlii de surdomuți urma să conlucreze Guvernul Provincial (pentru asigurarea finanțării s-a făcut, în întreaga țară, o colectă publică în care s-a strâns suma de 867 Rft.), episcopiile greco și romano-catolice a Ardealului și localitatea Dumbrăveni care trebuia să întrețină și să încălzească localul școlii (se cheltuiau 16 Rft./an, plus patru legături de lemne de foc).

Inițial, preotul Kábdebó János avusese intenția să aducă copii surdomuți armeni din toată Transilvania dar, din moment ce școala era patronată și finanțată de guvern și de cele două episcopii, considerăm că nu se putea condiționa înscrierea elevilor pe criterii etnice sau confesionale. Singura condiție pe care trebuiau să o îndeplinească familiile ce doreau să-și înscrie copiii era cea financiară. Dintr-un document din 13 februarie 1844 aflăm că domnul „Stephanum Kovács și-a cazat în gazdă fiul surdomut Michael la domnul Keresztes și pentru aceasta a plătit 40 de forinți” (vezi Fig. 5). Cu alte cuvinte, pentru cazarea și masa unui copil surdomut se plătea anual o sumă egală cu salariul învățătorului. Nu știm dacă se percepea și „taxă de școlarizare” dar, trebuie să recunoaștem că, și fără ea întreținerea unui astfel de copil nu era la îndemâna oricui.

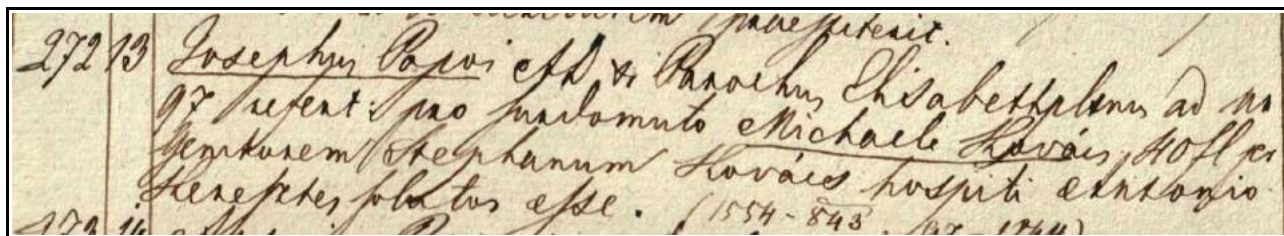


Fig. 6. Dovada prin care, pentru cazarea și masa unui copil surdomut s-a plătit anual 40 Rft.

Inițial Școala de Surdomuți a avut un succes deosebit și activitatea lui Băcilă era lăudată. Astfel :

- în scrisoarea din 1831 lui Băcilă i se aprecia „sărguința și silința”.
- în 1835, ca urmare a cererii personale a lui Băcilă, a cererii Episcopului Kovács Miklós și a preotului Pópoi József („Surdomutor Instituti Inspector”), după ce efectuează o a doua colectă publică, Înalțul Guvern Provincial îi mărește salariul la 80 Rft./an (Decretul nr. 5513/29 mai 1835).
- în 1839 într-un raport către autorități preotul Pópoi József susține că Băcilă „*este devotat profesiei sale*” și ca urmare este numit „*Super Surdomutorum Docentis*”.
- în 1843 Guvernul Provizoriu laudă Institutul de Surdomuți pentru depășirea a 10 ani de funcționare (*Salutare Surdomutorum Institutum in civitate*

Elisabetopolitana ab uno supra decem anno vigens”) (Fig. 6).

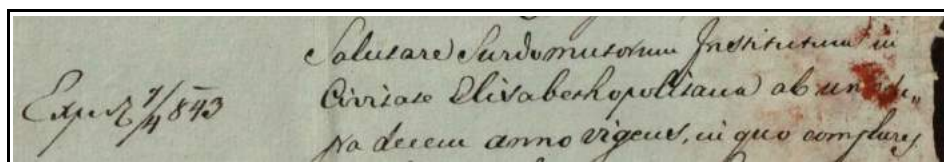


Fig. 7. Institutul de Surdomuți este „salutat” pentru depășirea a zece ani de funcționare.

Mulți locuitori ai Dumbrăveniului erau mândri de faptul că găzduiesc o astfel de școală. Alții erau interesați de faptul că pot câștiga din cazarea elevilor. Și unii și alții, prin glasul preotului armean Pópoi József se zbateau ca să o mențină. Iată câteva citate extrase din corespondența pe care preotul a purtat-o cu autoritățile :

- „până acum nu s-a auzit ca un astfel de proiect, cum este Institutul de Surdomuți din Elisabetopolis, să dureze așa de mult timp” (*De Instituto Surdomutorum Elisabethopolitano a longiori tempore nihil plane audis*).
- Guvernul Provincial trebuie se implice mai mult (*autem de statu hujus Instituti, institutionis ratione fructu que Excelsio Regio Gubernis relationem praestare debeam*).
- Pentru a avea un progres spectaculos, este necesară o mai bună informare a societății (*utrum et quali cum profectu doceat genuinam mihi praestet informationem*).
- Acest învățământ a avut „rezultate ridicate și răsunătoare” (*emolumento sonante praecepto*) și a avut un număr ridicat de elevi (*numero discipulorum horumve*).
- Trebuie să recunoască cu mare durere că, posibil din cauza vârstei („*quod vir ob aetatis*”) ar trebui numit un succesör tânăr potrivit („*juvenem idoneum*”) pentru ca această minunată știință („*mirabilis scientia*”) să poată fi continuată. În caz contrar, după o perioadă de timp aceasta va dispărea fără a lăsa urme (*post aliquot temporis intervallum evanescat absque fructu*).

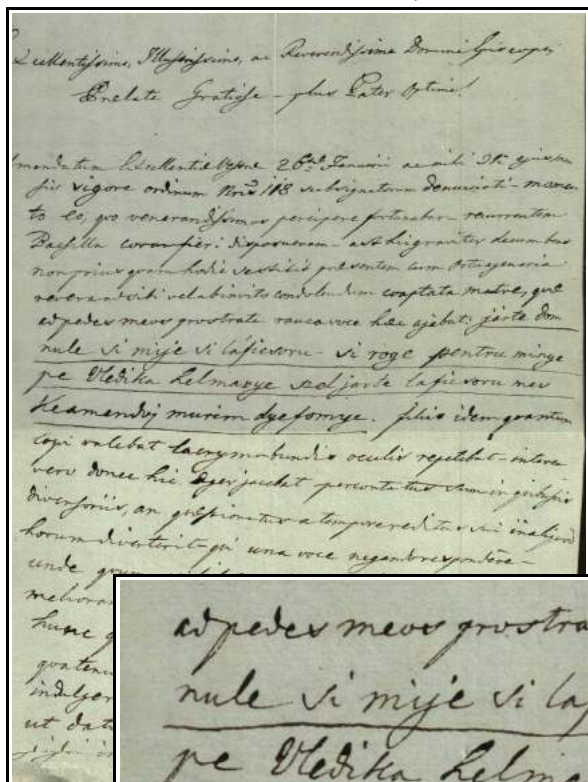
Din păcate, începând din anul 1843 au început să apară informații despre degradarea caracterului lui Băcilă. Se vorbea despre beții, datorii neachitate, limbaj public neadecvat, bătăi în public, cerșetorie (!?!), implicarea în furturi (!?!), și părăsirea elevilor pe perioade lungi fără să anunțe. În acea perioadă, tot mai des el era caracterizat ca : „*vagabundi, incorigibile et docentum inepti*” sau „*depravati surdomutorum docenti*”.

Oare ce s-a întâmplat? Cum a putut o persoană apreciată și lăudată să decadă brusc și să se transforme într-una depravată, incorigibilă și detestată? Acum, la aproape două sute de ani, nu putem face decât presupuneri. Sunt convins că psihologii vor da numeroase explicații referitoare la cele două medii în care Băcilă și-a trăit viața. În perioada tinereții, când se formează caracterul fiecărui om, Băcilă a activat în armată. Aici s-a acomodat cu un anumit stil de viață, a acceptat normele morale susținute de acel mediu și și-a asumat drepturile și responsabilitățile cerute de acea profesiune. Nu știm la ce vârstă s-a eliberat din armată. Ceea ce știm este că cei din jur o considerau înaintată (*aetatem gravitatem*). În acel moment Băcilă și-a schimbat statutul. Noua profesiune didactică era complet diferită de cea militară. Se impuneau comportamente diferite, responsabilități diferite și satisfacții diferite. Psihologii pot să explice mult mai bine ce dificultăți întâmpină schimbarea mediului, în special când cele două ocupații sunt atât de diferite. Toate acestea duc spre bănuiala că Băcilă s-a scufundat treptat într-o depresie din care nu mai putea să iasă.

Efectul imediat al acestei schimbări de comportament a fost că părinții nemulțumiți au început

să-și retragă copiii din școală. **Comunitatea din Dumbrăveni**, care se obișnuise cu existența școlii, se mândrea cu ea și avea unele avantaje materiale de pe urma ei, **a încercat să găsească soluții pentru a salva Școala de Surdomuți.**

- Inițial, în anul 1843, preotul armean Pópoi József a apelat la tatăl lui Băcilă pentru ca acesta să-i ajute în corectarea comportamentului fiului său. Nu s-a obținut niciun rezultat.
- Apoi au încercat să aplice o idee mai veche de permanentizare școlii. Încă din 1831, considerând că vârsta lui Băcilă este înaintată, au propus ca el să fie secondat de un învățător mai tânăr care să-i fie ajutor și apoi succesori. În 1839 același preot armean îl propune ca ajutor/succesor pe Stephanum Deák. De fiecare dată, Băcilă a refuzat să accepte soluția propusă din dorința de a avea monopolul metodelor sale de predare.
- În anul 1844, când degradarea caracterului lui Băcilă credea mari probleme, Stephanum Deák a fost angajat cu un salariu de 40 Rft./an. În ciuda avertismentelor scrise, primite de la Guvernul Provincial, Băcilă a refuzat să-l accepte și lucrurile au degenerat.



-La 14 februarie 1846, când Comisariatul Provincial Suprem cerceta situația creată la Școala de Surdomuți, bazându-se pe faptul că mama octuagenară a lui Băcilă i-a cerut ajutorul pentru rezolvarea situației fiului său, preotul armean Pópoi József scrie o ultimă scrisoare de iertare a comportamentului acestuia. Pe lângă cererea de iertare, scrisoarea respectivă are importanță și pentru faptul că este unicul document care demonstrează faptul că Băcilă și familia sa erau români.

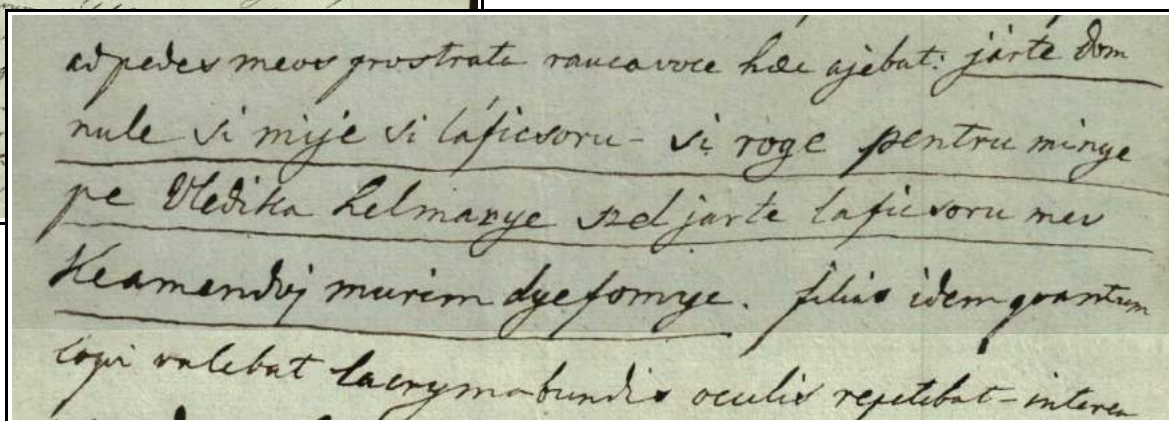


Fig. 8. Scrisoarea de iertare scrisă la 14 februarie 1846 cu textul românesc detaliat.

Scrisă în limba latină, scrisoarea cuprinde trei rânduri subliniate, în original, de autorul scrisorii și care pot fi urmărite, mai ușor, în facsimilul de mai jos. Ele nu sunt în limba latină ci în limba română, limba mamei lui Băcilă și, deci, limba maternă a lui Băcilă. Preotul Pópoi József a încercat să transcrie cât mai fidel rugămintele femeii folosind ortografia maghiară. Dacă transcriem

textul în ortografia română vom obține : „*iarte domnule și miie și la ficioru și roghes pentru minie pe Vledica kel marie sel iarte la ficioru meu ke amendoi murim die fomie*”.

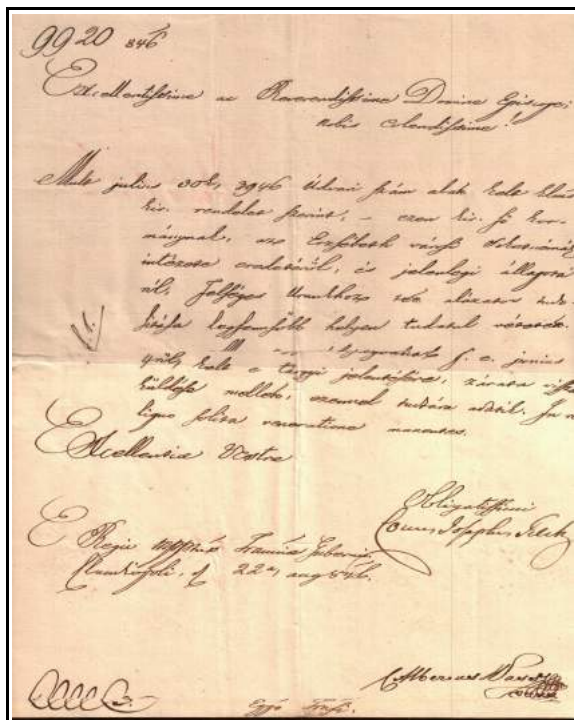


Fig. 9. Actul de deces al Școlii de Surdomuți din Dumbrăveni.

Între timp Comisariatul Provincial Suprem își continua ancheta. Cercetările sale au fost expuse în mai multe rapoarte înaintate spre Guvernul Provincial. Ultimul document este o hotărâre din **22 august 1846** (Fig. 8), prin care s-a hotărât sistarea salariului lui Băcilă și închiderea școlii. Pe drept cuvânt, acest act poate fi considerat ca **un act de deces al Școlii de Surdomuți din Dumbrăveni**.

CONCLUZII

Referitor la comunitatea armenilor din Dumbrăveni, putem spune că a știut să valorifice cunoștințele husarului român Ioan Băcilă și prin cei doi preoți ai săi (Kábdebó János și Pópoi József) a pus în mișcare un mecanism administrativ care a dus la înființarea unei unități de învățământ special în premieră pentru Transilvania. Pentru realizarea acestui act educațional s-a reușit colaborarea a cinci personalități ecleziastice, dintre care trei episcopi ai Ardealului și doi preoți de parohie. Din punct de vedere al etniei și al confesiunii, doi erau români (episcopii greco-catolici), unul maghiar (episcopul romano-catolic), iar cei care au știut să mențină balanța dintre aceștia au fost cei doi armeni, preoți ai parohiei din Dumbrăveni, Kábdebó János și Pópoi József.

Avantajele au fost generale :

- copiii surzi din Transilvania aveau o școală specială.
- Băcilă avea o ocupație onorabilă.
- societatea transilvană a înțeles că surzii pot fi recuperați prin școlarizare.
- locuitorii din Dumbrăveni câștigau luând copii surzi în gazdă.
- faima localității a avut de câștigat.

Referindu-ne la fostul husar Ioan Băcilă trebuie să înțelegem că el nu a fost un supra om, ci un om ca noi toți, cu plusurile și minusurile caracterului său. A fost supus influențelor societății, a luptat cum a știut pentru supraviețuirea sa dar, de multe ori, încercările vieții sunt mai puternice decât dorim noi.

Într-o situație similară, Miguel de Cervantes ar fi spus că :

„morile de vânt ies în totdeauna învingătoare”.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhiva Episcopiei Greco-Catolice din Blaj.
2. Arhiva Episcopiei Romano-Catolice din Alba Iulia.
3. Arhiva Guvernului Provincial din Cluj.

4. **Biserica Armeană din Dumbrăveni.** Colecția de picturi reprezentând foștii preoți ai parohiei armenice din Dumbrăveni.

5. **Ávedik Lukács** : „*Erzsébetváros monográfiája*”. (Monografia Dumbrăveniului). Todorán Endre >>Aurora<< könyvnyomdája. Szamosújvártt (Gherla). 1896. Pag. 162.

6. **Calistrat M. Jemna** : „*Programă și Regulament ce întârzie ...*”. În „Revista Asociației Corpului Didactic Medico-Pedagogic din România”, Anul IV. Nr. 9 – 10 (nov. - dec.) 1934. Tipografia Institutului de Orbi și Surdo-Muți „Regina Maria” din Cernăuți. Pag. 160.

7. **Constantin Pufan** : „*Probleme de surdo-psihiologie*” -vol. I. Editura Didactică și Pedagogică București. 1972. Pag. 29.

8. **Crăiniceanu Gheorghe** : „*Istoricul instrucțiunii, literaturii și legislațiunii copiilor anormali*”. Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Regiunea I. a Ocrotirilor Sociale Cluj. Litografia Baga Cluj. 1925. pag. 20 și 39.

9. **Gazdovits Nicolae** : „*Istoria armenilor din Transilvania, de la începuturi până la 1900*”. Editura Ararat București, 1996. Pag. 352.

10. **Klis Lajos** : „*A siketnémák oktatásának és irodalmának története hazánkban és a külföldön*”. (Istoria învățământului pentru surdomuți și a literaturii la noi acasă și în lume). Vác. 1903-1904. Pag. 100.

11. **Moldovan Gheorghe** : „*Istoria învățământului bănățean pentru surdomuți*”. Editura Eurostampa. Timișoara.2010. Pag. 10-11.

12. **Nagy Péter** : „*Emlékkönyv a siketnémák államilag segélyezett Kolozsvári országos intézete 25 éves fennállásának ünnepére*”. (Carte de amintire în cinstea sărbătoririi a 25 de ani de la înființarea Institutului Național de Surdomuți Subvenționat de Stat din Cluj). Nyomatott Stief Jenő és társa könyvnyomdai műintézetében, Kolozsvárt, az 1913-ik évben. Pag. 38.

13. **Postăvaru Iozefina**, istoric de artă, cercetător științific la Institutul Național al Patrimoniului. Scrisoarea electronică (E-mail) din 30 mai 2012, prin care mi-a trimis fotografia parohului armean Kábdebó János, realizată după o pictură aflată într-o colecție particulară.

14. **Postăvaru Iozefina** : „*Orașul Dumbrăveni, Jud. Sibiu. Un sit urban istoric neprotejat*”.

<http://www.monumentul.ro/pdfs/Iozefina%20Postavaru.pdf>

15. **Potoroacă Elena Ramona** : „*Comunitatea armenilor din Dumbrăveni. Istorie și cultură*”

<http://www.unspe.com/Unspe/articole/comunitatea-armenilor-din-dumbraveni-istorie-si-cultura>

16. **Schuller G. A.** : „*Elisabethstadt*” (Dumbrăveni). Inhaber Peter Drotleff (editura), Hermannstadt (Sibiu), 1906.

17. <http://ro.wikipedia.org/wiki/Dumbrăveni>

18. http://ro.wikipedia.org/wiki/Armenii_din_România

Lucrare prezentată la
Simpozionul de istorie al armenilor din România
Dumbrăveni, jud. Sibiu

27 mai 2017.